

EESTI *VÕTMA*-TULEVIKU LUGU¹

KÜLLI HABICHT, PIRET PIROJA,
ILONA TRAGEL

Annotatsioon. Praegusel ajal lähtutakse keelenähtuste grammatiseerumise teede kirjeldamisel sageli korpuste andmetest ja konstruktsioonigrammatilisest või laiemalt konstruktsioonilisest lähenemisest (vt Hundt 2001; Lindquist, Mair 2004; Hilpert 2008; Bybee 2010; Traugott, Trousdale 2013). Siinses artiklis anname diakroonilise ülevaate *võtma* + V_{DA} -konstruktsioonist, millele on seni üsna vähe tähelepanu pööratud. Selle aspektuaalsust, modaalsust ja tuleviku-aega väljendava konstruktsiooni kasutusdünaamikat on aidanud avada just eesti keele korpused. Konstruktsiooni kujunemist on mõjutanud ühelt poolt loomulik grammatiseerumine, teiselt poolt preskriptivistlik lähenemine kirjakeele kujundamisele. Artiklis kirjeldame, kuidas eesti keele *võtma*-verbist ja *da*-infinitiivist koosnev konstruktsioon, mida kasutati vanemas rahvakeeles ennekõike tahtelise tegevuse algusfaasi väljendamiseks, omandas vanas kirjakeeles saksa keele futuurumivormide vastena uue grammatilise funktsiooni. Rahvakeele andmed oleme kogunud regilaulude korpusest, Tartu Ülikooli eesti murrete korpusest ja Eesti Keele Instituudi käsikirjalisest murdekogust (EKI MK). Kirjakeele materjal on kogutud eesti kirjakeele korpustest, põhiliseks materjaliallikaks on olnud vana kirjakeele korpus (VAKK). Kirjeldame konstruktsiooni grammatiseerumise teed, toome välja kesksed grammatilised funktsioonid ja analüüsime korpusedmete põhjal konstruktsiooni päritolu (oma või laenatud, loomulik või keelekontaktidest põhjustatud grammatiseerumine).

Võtmesõnad: morfosüntaks, diakrooniline keeleuurimine, futuurum, *võtma*-verb, eesti keel

1. Sissejuhatus

Tavapärasel leksikaalsel tähendusel kasutatakse eesti verbi *võtma* nagu ka teiste maailma keelte sama tähendusega verbe, et väljendada siirmist peripersonaalses ruumis (Kopecka, Narasimhan 2012), st ruumis, mis jääb

¹ Uurimust on toetanud projekt „Kirjakeele morfosüntaksi varieerumise integreeritud mudel: pilootuuring eesti keele näitel“ (PUT 475).

agendi käeulatusse ilma oma asukohta muutmata (vt ka Gallese, Lakoff 2005). Siirdav entiteet liigub agendi poole ning protsessi kujutatakse agendi positsioonilt. Nagu kõik siirmisverbid, sisaldab ka eesti *võtma* üleandmise tähendust.

Maailma keelte grammatiseerimiseleksikon (Heine, Kuteva 2002: 286–291) nimetab allikmõiste *võtma* juures seitset grammatilist sihtfunktsiooni, sh tulevikku. Siinses artiklis keskendume *võtma* + V_{DA} -konstruktsiooni eesti keeles avaldunud neljale kesksele grammatilisele funktsioonile, sh verbi *võtma* kasutamisele tulevikku väljendava poolabiverbina XVII ja XVIII sajandi kirjakeeles (näide 1).

(1) *Ma wottan palju rahwa üle wallitseda ..*

'Ma võtan paljude rahvaste üle valitseda = Ma hakkam valitsema paljude rahvaste üle' (VAKK, Piibel 1739)²

Artikli teine osa tutvustab lühidalt *võtma*-verbi grammatiseerumist ning kolmas osa täpsustab siin vaadeldava konstruktsiooni *võtma* + V_{DA} tausta. Neljas osa keskendub *võtma*-verbi päritolule ja tähendustele ning eesti keele perifrastilistele tulevikukonstruktsioonidele. Viies osa annab ülevaate *võtma* + V_{DA} -konstruktsioonist varasemates rahvakeelsetes allikates. Kuna konstruktsiooni arengut on oluliselt mõjutanud kirjakeele teadlik arendamine ja normimine, anname viiendas osas põhjalikuma ülevaate nii eespool nimetatud protsessidest kui ka neis olulist rolli mänginud seisukohtadest. Kuuendas osas esitame XVI–XX sajandi tekstide korpusanalüüsi tulemused. Seitsmes osa sisaldab üldist kokkuvõtet ning lühiarutelu *võtma* + V_{DA} -konstruktsiooni arengust ja selle mõnevõrra ebatavalisest kasutusest eesti kirjakeeles.

Artiklis pöördume muu hulgas vanimate säilinud keeleallikate poole, et uurida arvatavalt rahvapärast konstruktsiooni, millest oleks võinud loomuliku grammatiseerimisprotsessi jätkudes areneda tulevikukonstruktsioon.

Alustuseks tuleb ka tõdeda, et aspektiliste ja modaalsete funktsioonide tiheda seotuse tõttu on neid sageli keeruline eristada. Seda on märkinud teiste hulgas ka John Lyons (1977: 816) ja Östen Dahl (2000: 313). Seetõttu käsitleme konstruktsiooni kasutamist eri funktsioonides kontiinumina, lähedes ühtlasi eri grammatiliste funktsioonide koosesinemise võimalusest ja osalisest kattuvusest. Et määratleda *võtma*-verbi abiverbistumise astet

---

² Vana kirjakeele korpuse allikaid vt <http://www.murre.ut.ee/vakkur/Korpused/>.

da-infinitiiviga konstruktsioonis, kasutasime järgmisi üldisi kriteeriume, mille alusel valisime ka korpusanalüüsis märgendatavad tunnused.

1. Morfosüntaksi tasand: konstruktsiooni kasutuse vormiline laiendumine (kriteeriumiks ennekõike verbi *võtma* vorm, nt isik, aeg).

2. Semantika tasand: sündmuse toimumise hetke projitseerimine kõnehetkele järgnevasse aega; konstruktsioonis sisalduv ennustuse tähendus; eri semantiliste verbitüüpide kasutus *da*-infinitiivis verbi puhul; abstraktsete ja elutute subjektide kasutus *võtma*-konstruktsioonis³ (mida grammatilisem kasutus, seda võimalikumad on konstruktsioonis abstraktsed ja elutud subjektid); objekti kasutus *da*-infinitiivis verbi juures (mida grammatilisem kasutus, seda rohkem esineb *da*-infinitiivis verbi juures mittemateriaalset objekti).

Lisaks võtsime vana kirjakeele lausete tõlgendamisel arvesse ka saksa tõlkevasteid, mis annavad sageli infot selle kohta, mis funktsioonis on konstruktsiooni konkreetses lauseümbruses kasutatud (vt näited 19 ja 20).

2. *Võtma*-verbi grammatiseerumine

Suure sagedusega siirmisverbid, mida ühendab võtmise tähendus, on maailma keeltes grammatiseerunud eri määral (nt Heine ja Kuteva 2002: 286–291). Bernd Heine (1993: 47, tabel 2.2) märgib, et grammatilised ingressiivi- ja tulevikukonstruktsioonid arenevad sageli järgmistest põhilistest sündmusskeemidest: liikumine, tahtelisus ja seisundimuutus. *Võtma*-verb sisaldab liikumist, kuid see on piiratud: 1) liigub tavaliselt väikeste mõõtmetega ese, mitte agent; liikumise tulemusena muutub objekti asukoht (üks põhjustatud liikumise liike) ning 2) ese liigub tavaliselt agendi peripersonaalses ruumis. On võimalik, et liikumisala piiratus ongi üks (semantilisi) põhjusi, miks verbist *võtma* ei ole saanud täielikult grammatiseerunud tuleviku abiverbi. *Võtma*-verbi füüsilisest põhitähendusest edasi arenenud tahtelisuse tähendus on selle verbi grammatilistes kasutusjuhtudes samuti olemas.

Maailma keelte grammatiseerumiseleksikonis on mainitud *võtma*-verbi tuleviku abiverbina ungari, hiina ja sinti mustlaskeeles (Heine, Kuteva 2002: 288). Autorid tunnistavad, et selline grammatiseerumistee ei ole siiski kindlalt tõestatud ja vaja oleks lisauurimusi (Heine, Kuteva 2002:

³ Artiklis kasutatakse *võtma* + V_{DA} -konstruktsiooni asemel mõnikord lühiduse huvides ka nimetust „*võtma*-konstruktsioon“.

288). Peale selle leksikoni andmete oleme leidnud vaid üksikuid allikaid, kus mainitakse *võtma*-tulevikku. Näiteks Bernd Heine ja Motoki Nomachi (2013) väidavad, et mõnes Venemaal kõneldavas mustlaskeeles murdes (Valahhia mustlaskeel) kasutatakse 'võtma'-tähdusega verbi tuleviku abiverbina. Autorid peavad seda keelekontaktist tingitud muutuseks, sest *võtma*-tulevik olevat olemas ka mõnes valgevene ja vene murdes (see on väidetavalt üks kahest tulevikuaajast nendes keeltes) (Heine, Nomachi 2013: 85–86). Ka Dahl (2000: 324) nimetab 'võtma'-, 'haarama'-tähdusega verbe (ungari keeles ja mustlaskeeles) allikana, millest on kujunenud tulevikuaja väljendamise vahendid perifrastilises konstruktsioonis.

3. Konstruktsioon *võtma* + V_{DA}

Siinkohal vaatleme lähemalt *võtma*-verbi ja *da*-infinitiivi ühendeid, kus *võtma* esineb poolabiverbina ja konstruktsioon väljendab tahtelisust, (algus)aspekti, modaalsust ja aega. Konstruktsioon ja selle kesksed grammatilised funktsioonid on allpool esitatud grammatilisuse suurenemise järjestuses (alates vähem grammatilistest) ning iga funktsiooni juures on toodud näide konstruktsiooni kasutamise kohta. Funktsioonide vahel ei ole selgeid piire, need moodustavad kontinuumi. Konstruktsiooni põhimall jääb samaks, sisaldades agenti, mis on vormistatud subjektina, poolabiverbi *võtma*, põhiverbi *da*-infinitiivi vormis ja sageli ka teemat, mis süntaktiliselt realiseerub objektina.

Eesti keele *da*-infinitiivi kasutatakse peamiselt koos deskriptiiv- ja modaalverbidega, nagu *komberdama*, *vitsutama*, *paukuma*; *võima*, *tohtima* ja *saama*. Ligikaudu 87% kõigist *da*-infinitiiviga konstruktsioonidest on modaalkonstruktsioonid (Penjam 2008: 123). *da*-infinitiiviga konstruktsioon on tavaliselt verbi laiendi positsioonis, funktsioneerides süntaktiliselt objektina, kuid võib mõnel juhul esineda ka subjekti, määruse või predikatiivina⁴.

---

⁴ Olgu märgitud, et verbiga *võtma* moodustub eesti keeles ka teine (ajalooliselt hilisem), kausatiivne *ma*-infinitiiviga konstruktsioon. Selles konstruktsioonis on *ma*-infinitiivis verbi valik piiratud tegevuse või liikumise viisi väljendava deskriptiivverbiga. Tegevussubjekt on tavaliselt elutu, nt *Söök sai nii tuline, et võtab suu õhetama*. (etTenTen, ylle.mrt.ee)

Siin vaadeldava konstruktsiooni põhimall on $S_{\text{agent}} + v\dot{o}tma_{\text{poolabiverb}} + (O) + V_{\text{DA}}$. Konstruktsiooni grammatiseerumist iseloomustavad järgmised ennekõike semantilised motiveeritud arenguetapid.

1. Tahtelisus (subjekti kontrollile alluv olukord)

(2) *Agga nemmad ei wotnud mind kuulda, egga omma kõrwa mo pole pöördä.* (VAKK, Piibel 1739)

2. Tahtelisus > ingressiivne aspekt (laiendused: iteratiivne, habituaalne kasutus), st tahtelisusele lisandub tegevuse algusfaasi tähendus

(3) *O Jlm wotta öigkest mottelda ..* (VAKK, Stahl 1637)

3. Ingressiivne aspekt > osalejasisene vajalikkusmodaalsus (kavatus, suvatsemine), st alustamistähendusele lisandub modaalsus, tegija soovi või soovimatuse väljendus tegevuse alustamiseks või selle edaspidiseks sooritamiseks

(4) *ma ei wöta seda teha* (Wiedemann 1973/1893: 1399)

4. Kavatus > tulevik (tegevus on projitseeritud kõnehetkele järgnevasse aega)

(5) *Ja rahho ning armastus wötwad seal sees assuda.* (VAKK, Kreutzwald 1843b)

Funktsioonide eristamiseks ja eelkõige tulevikufunktsiooni määramiseks kasutame osas 1 mainitud kahte kriteeriumi: morfosüntaktilist ja semantilist. Siinses uurimuses on grammatiseerunud konstruktsioone käsitletud konstruktsioonigrammatikast ja konstruktsionalismist lähtudes (Goldberg 1995, 2006; Traugott, Trousdale 2013): konstruktsioonid on vormi ja tähenduse konventsionaliseerunud paarid, mille puhul konstruktsiooni kui terviku tähendus ei tulene otseselt selle osade tähendustest. Konstruktsionalistlik lähenemine käsitab uute sisu-vormi tervikute teket astmelise protsessina, mille käigus tekkinud üksused hakkavad paiknema kontiinumis grammatilise ja leksikaalse tähenduse vahel (Traugott, Trousdale 2013: 22–26).

4. *Võtma*-verbi päritolu ja põhitähendus ning eesti keele tulevikukonstruksioonid

Siinses osas esitame taustinformatsiooni verbi *võtma* kohta. Jaotis 4.1 tutvustab *võtma*-verbi päritolu ja põhitähendust ning jaotis 4.2 käsitleb perifraasiliste tulevikukonstruksioonide olemasolu eesti keeles.

4.1. *Võtma*-verbi päritolu ja põhitähendus

Võtma-verbil on kindlad etümoloogilised vasted kõikides läänemeresoome keeltes, nt karjala *ottoa*, vepsa *otta*, vadja *võttaa*, soome *ottaa*. Kaugemate sugulaskeelte vasted on ebakindlad, nt komi *votny* ja mansi *wāti*, mõlema tähenduseks 'korjama', samuti saami *vuohittit* 'jälitama, jälgi leidma' ja neenetsi *wed'e-* 'järele vaatama, jälitama; külastama'. Tegemist on siiski vana omasõnaga, mille algne tüvekuju on olnud **watta-*. (Häkkinen 2011: 845; Metsmägi jt 2012: 618).

Nagu sarnase tähendusega verbid paljudes teistes keeltes, on ka eesti *võtma* suure esinemissagedusega: eesti kirjakeele korpuses on see sageduselt üheksas verb (Kaalep, Muischnek 2002). Tänapäeva eesti keeles on *võtma* märkimisväärselt polüsemne: eesti keele seletava sõnaraamatu andmetel on sellel 17 tähendust ning see esineb 23 ühendverbis ja 77 fraseologismis (EKSS 2009). Peale *da*-infinitiiviga konstruksioonide kasutatakse verbi *võtma* ühendverbides, *ma*-infinitiiviga konstruksioonides ja seriaalkonstruksioonide esiliikmena (Tragel 2003).

Võtma on kasutusel juba XVII sajandi esimese poole kirjalikes allikates, esindades seal tahtelise alguse funktsiooni (nt näited 3 ja 30). Verbi *võtma* leksikaalne põhitähendus on alati olnud ja on ka tänapäeva eesti keeles millegi eemaldamine kusagilt (näide 6, konstruksioon $S_{agent} + V_{võtma} + ADV_{koht} + O_{teema}$)

(6) [Naine] **võtab** oma mustast käekotist telefoni .. (EKSK, Maaleht 2002)

Päritolu kokkuvõtteks võib öelda, et *võtma* on vana keeleomane tuumverb, mis tähistab lihtsat füüsilist siirmistegevust ja millel on ka grammatilise mat kasutust.

4.2. Eesti keele perifrastilised tulevikukonstruksioonid

Valter Tauli (1966: 79) väitel väljendatakse Uurali keeltes tulevikku tavaliselt oleviku vormiga.⁵ Uurali keeltes esinevad tuleviku tähenduses algust väljendavatest verbidest arenenud abiverbid (näiteks vadja verb *neisa* 'tõusma', millel on ka tähendus 'algama'; karjala *rubia* 'hakkama, algama'). Teiste abiverbide allikatena märgib Tauli verbe *saama* (lüüdi, mansi murded) ja *tulema* (soome, kamassi). Verbi *võtma* Tauli oma ülevaates tuleviku abiverbi allikana ei nimeta (Tauli 1966: 79–82).

Grammatiliste tulevikukonstruksioonide olemasolu üle on korduvalt arutlenud paljud eesti keeleteadlased (sh põhjalikumalt nt Mägiste 1936; Metslang 1997). Enim tähelepanu on pööratud nn *saama*-tulevikule (st *saama* (sks *werden*) + V_{MA}) (vt nt Mägiste 1936; Metslang 1994; Habicht 2001a, 2001b; Tragel, Habicht 2012). Kõik autorid on pooldanud seisukohta, et eesti keeles puudub keeleomane produktiivne morfoloogiline vahend tulevikuaaja väljendamiseks. Tänapäeva eesti keele grammatikates ei olegi sel põhjusel morfoloogilist tulevikuaega käsitletud (Erelt 2003: 222–223; Erelt 2013: 90 jj). Mati Erelt (2013: 100–103) kirjeldab siiski situatsiooni tulevikulisusele osutavaid morfosüntaktilisi tarindeid, sh *saama*- ja *hakkama*-tulevikku. Ilona Tragel ja Külli Habicht (2012: 1403–1404) näitavad, et tänapäeva eesti keeles on *saama*-tuleviku kasutus piiratud. Helle Metslang (1994: 21) nimetab verbi *võtma* „tuleviku abiverbiks saksa malli järgi“, viidates esimestele eesti keele grammatikatele. Kadri Sildvee kirjeldab *võtma*-verbi „tulevikku viitavat tähendusnüansi“ (2000: 845) muude tulevikku väljendavate tegusõnadega *hakkama* ja *saama* võrreldes ning arutleb *võtma*-verbi võimalike grammatiseerumisteede üle. Ta põhjendab grammatiliste konstruksioonide kujunemist kahe osalause teineteisesse sulandumisega, ühtseks tervikuks reanalüüsimisega, mille käigus infiniitne verbivorm läheneb *võtma*-verbile ja eri tüüpi grammatilised tähendused lisanduvad konteksti tõlgendamisele ja olenevad ka *võtma*-verbi vormist (kas olevik, lihtminevik või käskiv kõneviis). Tuleviku tähenduse eristumine oleneb Sildvee järgi ka infiniitse verbi abstraktsusest. (Sildvee 2000: 847–848) Ilona Tragel, Külli Habicht ja Piret Piiraja on andnud ülevaate *võtma*-tuleviku

---

⁵ Tauli mainib, et mõnes Uurali keeles leidub siiski ka morfoloogilisi tuleviku väljendamise vahendeid: vadja ja ungari keeles ning mansi ja samojeedi murretes leiduvat sufiksilisi tulevikuvorme (Tauli 1966: 79–82).

kujunemise rahvakeelsest taustast ja grammatiseerumise etappidest (Tragel jt 2015)⁶.

Esimestes eesti keele grammatikates esines tulevik täieõigusliku perifrastilise ajavormina, kuid juba alates XVII sajandi lõpust rõhutavad grammatikad tuleviku kui süstemaatilise vormi puudumist eesti keeles. Samal ajal sisaldavad grammatikate süntaksiosad veel kuni XIX sajandini aeg-ajalt näiteid tuleviku väljendamise kohta ning veel XVIII sajandi grammatikates on verbiparadigmas kirjeldatud nn konjunktivi futuurumi konstruktsiooni *saama* + V_{NUD} . Mõnes grammatikas on mainitud ka *võtma*-tulevikku (Thor Helle 1732; Hupel 1780), kuid põhjalikumalt ei ole seda käsitletud üheski allikas. XIX sajandi preskriptiivsetest grammatikatest alates on tulevikukategooriat ja ühtlasi seda väljendavaid konstruktsioone peetud saksamõjuliseks (Ahrens 1853). Julius Mägiste (1936) leiab, et *saama*-tulevik on eesti keelele siiski omasem kui saksamõjulisemad *pidama*- ja *tahtma*-verbiga tulevikukonstruktsioonid, kuna selle grammatiline alus on rahvakeelset päritolu, ehkki selle ulatuslikum ja süstemaatiline kasutus tulevikukonstruktsioonina on tingitud saksa mudeli järgimisest (Mägiste 1936: 76, 91).

5. Konstruktsiooni *võtma* + V_{DA} rahvakeelne algupära

Selles osas püüame tõestada *võtma* + V_{DA} -konstruktsiooni rahvapärast päritolu. Jaotises 5.1 näitame, et seda konstruktsiooni leidub ka sugulaskeeltes, jaotises 5.2 vaatleme konstruktsiooni esinemist regilauludes, jaotises 5.3 kirjeldame selle kasutust Eesti murretes ja jaotises 5.4 anname ülevaate konstruktsiooni esinemisest vanemat rahvakeelt sisaldavates sõnastikes. Jaotis 5.5 sisaldab põgusat taustülevaadet eesti kirjakeele varasemast arengust ja *võtma*-konstruktsiooni kasutusest.

5.1. Konstruktsiooni *võtma* + V_{DA} esinemine sugulaskeeltes

$V_{\text{poolabiverb}} + V_{\text{DA}}$ on eesti keeles väga levinud konstruktsioon, milles $V_{\text{poolabiverb}}$ positsiooni võivad täita mitmesugused modaalse, aspektuaalse ja ajatähendusega, rohkem või vähem abiverbistunud verbid. Sellist konstruktsiooni

⁶ Siinne artikkel erineb meie varasemast ingliskeelsest käsitlusest nii rõhuasetuse (eesti lugejale suunatud probleemistiku esiletõstmine), struktuuri kui ka tänapäeva keelematerjali valiku poolest.

esineb ka lähisugulaskeeltes, sh koos verbi *võtma* vastega nendes keeltes. Liivi keele sõnaraamatus on fikseeritud nt püsiühend *külõ võttõ* 'kuulda võtta' (Viitso, Ernštreits 2012: 375).

Liivikeelses piiblitõlkes leidub siiski vaid üksikuid näiteid sellise konstruktsiooni kohta.

- (7) .. ja ku sa tām sū vāldiņ tied, sa liedad yd rā kabal; sīe **vōttōn ānda nāntōn min jedst ja sin jedst.**
'ja kui sa tema suu lahti teed, leiad sa hõbeseekli; see võta anda neile minu ja sinu enese eest'
(Ūž testament, Mt 17:27)

Konstruktsioon *võtma* + V_{DA} on olemas ka eesti keele lähimas sugulaskeeles vadja keeles, kus sel on samuti grammatilist kasutust, ennekõike tahtelise tegevuse algusfaasi väljendajana.

- (8) *tämä on voimakaz, tämmäkā elä võta võitõlla ..*
'ta on tugev, ära võta temaga võidelda = ära hakka temaga võitlema'
(Heinsoo 2010: 69)

Vadja keeles leidub selliseidki kontekste, kus konstruktsiooni võiks tõlgendada tulevikulisena.

- (9) *miä tappā võtan, va en tä, kummā tapan*
'Ma kavatsen tappa, aga ei tea, kumma tapan' (Heinsoo 2010: 69)

Heinike Heinsoo (2010: 69) lisab siiski, et infinitiivikonstruktsioonis verbiga *võtma* võib esineda vaid tahteline subjekt.

Soome keeles on olemas sarnane konstruktsioon *ottaa* + [V_{INF1} + TRAN + POS.SUF], mis väljendab kavatsust ja ühtlasi ingressiivset aspekti.

- (10a) *otti työn tehdäkseen*
'võttis töö teha' (ISK 2004: 543)
(10b) *potilas ei ottanut parantuakseen*
'patsient ei paranenud (ei võtnud paraneda ~ ei hakanud paranema)' (SKP 1996: 367)

5.2. Regilaulud

Eesti regilaulude klassikalist kuju peetakse üle 2000 aasta vanaks, ehkki üleskirjutused ise pärinevad XIX ja XX sajandist. Küllalt rohkesti on *võtma*-konstruktsioone registreeritud juba vanast rahvalaulukeelest,

mis osutab sellele, et tegemist on keeleomase konstruktsiooniga, mida ei ole vana kirjakeele perioodil kontaktkeelte mõjul kasutusele võetud. Tähelepanu äratav on see, et rahvalaulukeeles on levinud eelkõige ühendid, kus *võtma* on abiverbina mineviku vormis ja konstruktsioon väljendab faasitähendust, st markeerib tegevuse (tahtelist) alustamist, seega samuti ingressiivset aspekti (näited 11 ja 12).

- (11) *Võtti emältä küsida,*
Vanaemältä vaideleda
Särki selga peenikesta .. (ERLK)
- (12) *Vötsin tantsida tanuta*
Vötsin lipata linata (ERLK)

Peale eespool toodud tähenduste leidub kontekste (näide 13), milles verbi võib tõlgendada habituaalset (tavapärast) aspekti ja tulevikuaega väljendavana.

- (13) *Suu si võtab võiste laulda*
Sõrme sõlmiv niitsemid (ERLK)

Infinitiivis verbivorm kuulub rahvalaulumaterjalis enamjaolt kõnelemisverbide hulka (näide 11), kuid näide 12 ilmestab ka liikumisverbi sobivust *võtma*-faasikonstruktsiooni.

5.3. Murded

Siinses osas esitatud näited konstruktsiooni kasutamise kohta Eesti murretes pärinevad Eesti Keele Instituudi käsikirjalisest murdekogust (EKI MK). Mõned üldistused on tehtud ka Tartu Ülikooli eesti murrete korpuse andmete põhjal.

Murretes on *võtma*-konstruktsioon esindatud kõige sagedamini ja laiemalt just sündmuse faasi väljendava tahtelise alguse kasutusjuhtudega. Erinevalt neutraalset algusfaasi väljendavatest konstruktsioonidest, nagu *hakkama*, *asuma*, *minema* + *-ma*, väljendab *võtma*-konstruktsioon subjekti tahtele alluvat, seega teadlikult otsustatud tegevuse algusfaasi. Murdetekstides võib tegevussubjektiks olla inimene (näide 14), kuid sageli ka loom (15), harvem antropomorfiseeritud elutu entiteet, millest sagedasim on ilm (16).

- (14) *Panid laeva põlema ja ise võtsid minna Sõrve poole. (EKI MK, Khk)*

- (15) *Sie vana (lammas) ei võttant tallekest oitata.* (EKI MK, Lüg)
 (16) *Kes teab, mis see elm teha võtab, kas akkab sadama vei* (EKI MK, Mar)

Teine selgelt eristuv funktsionaalne rühm on tavatsemisega, st tegevuse iteratiivse või habituaalse aspektiga seotud kasutusjuhud (17 ja 18), mis annavad edasi situatsiooni regulaarset kordumist. Seda tüüpi kasutusjuhud on sageli seotud elutu entiteediga.

- (17) *Sina ime, aina võtab ladista nädal otsa, luog keik mädaneb.* (EKI MK, Iis)
 (18) *Masin võtab vurada, kui ta tööl on.* (EKI MK, Mär)

Leitud murdenäited toetavad hüpoteesi, et *võtma* + V_{DA} -konstruktsioon on pärit rahvakeelest, kuna see esineb ka murretes kõigis oma seni tuvastatud grammatilistes funktsioonides.

5.4. Konstruktsioon *võtma* + V_{DA} varasemat rahvakeelt sisaldanud sõnaraamatutes

Kuivõrd *võtma* + V_{DA} -konstruktsiooni puhul ei ole tegemist sagedase infinitiivikonstruktsiooniga, ei ole seda mainitud XVII sajandi sõnastikes ega grammatikates. Huvitav on aga asjaolu, et rahvapäraseid väljendeid teadlikumalt koondanud sõnaraamatud, mida koostati alates XVIII sajandi esimesest poolest, sisaldavad näiteid ka seda tüüpi grammatiliste konstruktsioonide kohta. Nii on 1720.–30. aastatest pärinevas Salomo Heinrich Vestringi käsikirjalises sõnaraamatus esitatud näited harjumuspärase tegevuse konstruktsiooni (tahtekonstruktsiooni edasiareng, näide 19) ja alguskonstruktsiooni kohta⁷ (20).

- (19) *Kuida kegi wotnut hüda*
Wie ein jeder gewohnt ist ihn zu nennen [TAHE > OTSUS > HARJUMUS]
 'Kuidas keegi on harjunud hüüdma'
 (20) *Mispärrast temma wottis mind ninda wihhata*
Warum fing er mich an so zu hassen [TAHE > OTSUS > ALGUS]
 'Miks ta hakkas mind nõnda vihkama?'

⁷ Eestikeelsete lausete täpsemad tähendused on siin järeldatud saksakeelsete vastete põhjal.

Täpselt Vestringi esitatud kujul on harjumuspärase tegevuse konstruktsiooni üle võtnud ka Ferdinand Johann Wiedemann oma eesti-saksa sõnaraamatus (1973/1893: 1399). Peale selle on Wiedemanni rahvakeelsete näidete hulgas ka osalejasisest vajalikkust väljendav tahtekonstruktsioon (21) ning optatiivne tulevikku projitseeritud tahtekonstruktsioon (22).

(21) *ma ei võta seda teha*
ich mag, werde das nicht thun
'ma ei hakka seda tegema'

(22) *wõta õnnistada*
geruhe zu segnen, segne (Wiedemann 1973/1893: 1402)
'õnnista'

Niisiis pakuvad regilaulud, murded ja rahvakeelt sisaldavad sõnaraamatud väärtuslikke andmeid *võtma*-konstruktsiooni päritolu ja grammatiseerumise uurimiseks. Kuna *võtma*-konstruktsioon esineb kõigis neis allikates, kus on eeldatavasti talletatud vanemad keelejooned, võime oletada, et konstruktsioon on alguse saanud rahvakeelest. Asjaolu, et konstruktsiooni kasutatakse mitmes grammatilises funktsioonis, tõestab veelgi, et eesti *võtma*-konstruktsioon ei ole grammatilises kasutuses vaid saksa keele mõjul.

5.5. Vana kirjakeel

Eelnenuga püüdsime tõendada *võtma* + V_{DA} -konstruktsiooni rahvakeelset algupära, järgnevalt aga anname ülevaate saksamõjulisematest kirjalikest allikatest. Siinne jaotis sisaldab taustinfot eesti vana kirjakeele kohta, mis on vajalik 6. osas esitatud korpusuuringu tulemuste tõlgendamiseks.

5.5.1. Eesti kirjakeele areng

Eesti keele grammatika sisaldab märkimisväärsel hulgal Euroopa keeltele omaseid jooni (Metslang 2009), mis on keelde tulnud grammatiliste konstruktsioonide kopeerimise tulemusena (Heine, Kuteva 2003, 2005, 2006). Eesti kirjakeele varasemat arenguperioodi on suuresti mõjutanud eelkõige saksa keel.

Niisiis peame eesti vanema kirjakeele materjali kirjeldades ja seda mõne keelenähtuse seletamisel kasutades paratamatult arvestama tollaste sotsiokultuuriliste oludega, mida kirjakeele kasutamise seisukohalt

kujundasid enamasti sakslastest kirikuõpetajad. Seetõttu võiks XVI sajandist kuni XIX sajandi keskpaigani kasutusel olnud ühelt poolt kasutaja emakeele mõjust lähtuvat, teisalt olemasolevate tõlketekstide põhjal varasemat kirjakeele traditsiooni arvestavat ja kolmandaks kohalikust regionaalsest variandist olenevat keelekuju nimetada omaette variandiks, saksamõjuliseks kirikukirjakeeleks või vahekirjakeeleks. Seda kirjeldades tuleb arvestada eeskätt autori eripära iseloomustavate aspektidega: kust pärit, missuguse emakeelega, missuguses Eesti piirkonnas töötas, kui hea keeleoskusega, kui autoriteetne omal ajal. Olukord, kus kirjakeelt arendati põhiliselt kirikutekstide tõlkimise otstarbel ja muud registrid ei olnud kuigivõrd välja arenenud, tähendas lõhet kõneldud rahvakeele ja kirikuraamatutes kasutatud kujundirohke tõlkemõjulise kirjakeele vahel. Piiblikeele normide tõttu järgisid religioossed tõlketekstid alliktekste võimalikult täpselt, säilitades sageli ka võõrapäraseid grammatilisi konstruktsioone. Siiski ei ole põhjust alahinnata XVI ja XVII sajandi saksamõjuliste tekstide olulisust eesti kirjakeele nähtuste diakroonilisel uurimisel. Sageli võimaldab just selliste tekstide morfosüntaktiline variatiivsus välja selgitada, mis on oma ja mis võõrapärane. Varasemates saksamõjulise perioodi tekstides on kas autorite teadliku valiku tulemusena või ebateadlikult säilinud arhailisi rahvapäraseid konstruktsioone, mille diakrooniline uurimine lisab kirjakeele arengu ja arendamise kohta autentseid andmeid.

5.5.2. Konstruktsioon *võtma* + V_{da} vanas kirjakeeles

Kuigi piiblikeeles sagedasi grammatilisi konstruktsioone, nagu tuleviku, algusfaasi või osalejasise modaalsuse väljendamine, on võidud saksa ja ladina keele eeskujul (n-õ sundgrammatiseerumise käigus, vt Metslang 2011) ulatuslikumalt kasutusele tuua, on just mõningad vähem sagedased konstruktsioonid säilitanud algse rahvapärase kasutustava. Selliste hulka kuulub ka siinses artiklis käsitletud *võtma*-konstruktsioon, mida on kirjakeeles teadlikult soovitatud võõrapäraste konstruktsioonide, nt *saama-* (*werden-*) ja *pidama-* (*sollen-*) tuleviku asendamiseks.

Võtma-tulevikukonstruktsiooni juurutamine on olnud teadlik keeleline otsus (vt Ross 2006; Kilgi 2012: 25–29, 46–48), mis näitab ühelt poolt üksikisiku (pietistist piiblikeele arendaja Anton Thor Helle) mõju väikese kasutajate hulgaga kirjakeele valikute suunamisel ning tõstab teisalt esile piiblitõlke tavatult suure rolli kirjakeele normi kujunemisel olukorras, kus muud kirjakeele registrid ei olnud samaväärsel tasemel välja arendatud.

Just eestikeelne täispiibel (1739) kinnistas kirjakeeles *võtma*-konstruktsiooni küllalt laia kasutusala alates tahtekonstruktsioonidest ja lõpetades tulevikukonstruktsioonidega. Piiblikeele hõlpsamini loetavaks muutmise ja rahvahariduse algusega alustati XVII sajandi lõpukümnenditel ka ortograafiareformi, mis ühtlustas raamatukeele kuni XIX sajandi keskpaigani (Laanekask, Erelt 2003: 287–292). Hiljem, XX sajandi alguses *võtma*-konstruktsiooni kasutusala kitsenes, kuivõrd tulevikku ei peetud eesti keelele omaseks grammatiliseks vormiks. Kirjakeele ühtlustamise ja teadliku normimise ning eriti keeleteimetajate institutsiooni rakendumise kaudu XX sajandi 20. aastate lõpus hakati tulevikukonstruktsioonide kasutust teadlikult piirama. Et piir faasi- ja tulevikukonstruktsiooni vahel ei ole ühemõtteliselt selge, võis teadlik vältimine puudutada ka varasemaid rahvapäraseid ingressiivseid konstruktsioone.

6. Konstruktsiooni *võtma* + V_{DA} korpusuuring

6.1. Materjal ja meetod

Korpusanalüüs põhineb Tartu Ülikooli vana kirjakeele korpusest ja eesti kirjakeele korpusest kogutud materjalil. XX sajandi materjal on võetud tasakaalus korpusest (EKTK). Korpustest on välja võetud kõik verbi *võtma* sisaldavad laused. Lausetes, milles *võtma* esines *da*-infinitiiviga konstruktsioonis, on märgendatud ajavorm, isik, *da*-infinitiivi vormis verb, *võtma*-verbi subjekti tüüp ja *da*-infinitiivis verbi objekti tüüp. Kuna XX sajandi korpus on teistest oluliselt mahukam, sisaldades verbiga *võtma* kokku 27 780 lauset, on sellest korpusest analüüsimiseks võetud 3535 juhuslikult valitud lauset.

6.2. Tulemused

6.2.1. Üldsagedus

Tabelis 1 on esitatud verbi *võtma* esinemissagedus eri sajandite materjalis, verbi absoluutne ja suhteline esinemissagedus *da*-infinitiiviga konstruktsioonis ja sõnede arv eri sajandite korpustes. XX sajandi korpuse maht on esitatud kursiivis, sest tabelis sisalduvad arvandmed ei kajasta korpuse tegelikku mahtu, vaid on arvatud analüüsimiseks võetud lausete hulga alusel (põhjalikum selgitus on esitatud XX sajandi materjali puudutavas osas).

Tabel 1. *Võtma*-verbi ja *võtma* + V_{DA} -konstruktsiooni sagedus XVI–XX sajandil

Sajand	<i>Võtma</i> -verbi sisaldavad laused	<i>Võtma</i> -verb <i>da</i> -infinitiiviga konstruktsioonis	<i>Võtma</i> -verb <i>da</i> -infinitiiviga konstruktsioonis, miljoni sõne kohta	Korpuse suurus (sõnede arv)
XVI	7	0	0	2 528
XVII	1328	6 (0,45%)	7	892 869
XVIII	3542	315 (8,89%)	481	654 790
XIX	3337	466 (13,96%)	537	868 307
XX	3535	30 (0,85%)	16	1 908 747

Nagu tabelist 1 näha, leidis XVI sajandi korpuses väga vähe *võtma*-verbi sisaldavaid lauseid ning üheski neist ei esinenud *võtma da*-infinitiiviga konstruktsioonis. Arvestades materjali piiratud hulka, ei ole see siiski üllatav.

Kuigi XVII sajandi tekstide korpus on tunduvalt mahukam, on verbi *võtma* üldine esinemissagedus ka selles korpuses suhteliselt väike ja *da*-infinitiiviga konstruktsioonis on verb väga haruldane – alla 5% kõigist esinemisjuhtudest.

XVIII sajandi materjali hulgas leidub verbi *võtma* sagedamini kui XVII sajandi korpuses ning verb esineb sagedamini ka *da*-infinitiiviga konstruktsioonis. Ligikaudu 9% kõigist verbi esinemisjuhtudest on *da*-infinitiiviga konstruktsioonis, mis võib tuleneda XVIII sajandi piiblitõlketegevusest (vt jaotis 5.5). Eriti sage on konstruktsioon 1739. aasta piiblis. Tänu esimese eestikeelse täispiibli autoriteedile jäid sealsed konstruktsioonid kirja-keelde püsima, sest piiblikeel kujundas paljuski kirjakeele normi. Piibli redigeerija ja ühe tõlkija Anton Thor Helle poolehoidu tõttu rahvapärasele *võtma*-konstruktsioonile näeme selle sagenemist esmalt just Thor Hellega seotud autoriteetsetes teostes, muu hulgas ka tema koostatud grammatikas (1732: 373–419), kus leiduvad ühtlasi rahvalikku kõnepruuki sisaldavad õpetlikud dialoogid. Ka nendes on kasutatud *võtma*-konstruktsiooni nii tahtelise tegevuse algusfaasi (23) kui ka tuleviku väljendamiseks (24).

(23) *Wotta* siis *Jesusse sanna pole hoida, sest ta ütleb ..* (VAKK, Helle 1732)

(24) *Minna tahhan teile hingamist sata, siis se pühha Waim se sanna läbbi wottab sinno süddant õiges uskus kinnitada.* (VAKK, Helle 1732)

Annika Kilgi vanemate piiblitõlgete verbimorfoloogiat käsitlevatest uurimustest selgub, et just Thor Helle hakkas *võtma*-tarindeid kasutama piiblitõlkes senisest tulevikulisemas funktsioonis. Peale selle juhib Kilgi tähelepanu iseloomulikule funktsioonide jagunemisele vana ja uue testamendi vahel. Uues testamendis, mille tõlketöö kestis sadakond aastat, esines *võtma*-tarind tekstikohtades, kus nii kreeka kui ka saksa tekstis oli algusfaasile osutav konstruktsioon. Vanas testamendis, mis tõlgiti põhiliselt 1730. aastatel, kasutati *võtma*-tarindit kohtades, kus saksa tekstis oli indikatiivi futuurum. Heebreakeelne tekst vana testamendi *võtma*-tarinditele otsest loogilist eeskuju ei pakkunud. Seega võib öelda, et otsus hakata piiblis kasutama varasemas traditsioonis levinud *saama*-futuurumi asemel muid väljendusvahendeid suurendas *võtma*-futuurumi osatähtsust. (Kilgi 2012: 51)

XIX sajandi korpuses on *võtma*-verbi sagedus sarnane kahe eelmise sajandi korpuste sagedusega, kuid *võtma* esineb varasemast rohkem *da*-infinitiiviga konstruktsioonis – ligikaudu 14% kõigist verbi esinemisjuhtudest oli just selles konstruktsioonis. See näitab *võtma*-infinitiivikonstruktsioonide kinnistumist kirjakeeles kõikides funktsioonides, mis olid olemas juba XVIII sajandi tekstides, kaasa arvatud tuleviku väljendamine.

(25) „*Ja rahho ning armastus wõtward seal sees assuda,“ kostis kenna pruut*
(VAKK, Kreutzwald 1843b)

XX sajandi 15 miljoni sõnega korpuses leidis *võtma*-verbi sisaldavaid lauseid kokku 27 780. Kuna *da*-infinitiiviga konstruktsioonide automaatne otsing oleks teiste *da*-lõpuliste sõnade rohkuse tõttu olnud tehniliselt keerukas, siis võtsime lähemaks uurimiseks 3535 juhuslikult valitud lauset verbiga *võtma*, mis on umbkaudu võrdne eelmiste sajandite materjali hulgaga. Tabelist 1 võib näha, et *võtma*-verbi kasutus *da*-infinitiiviga konstruktsioonis on XX sajandi materjalis eelmiste sajanditega võrreldes oluliselt vähenenud, moodustades vaid alla ühe protsendi kõigist kasutusjuhtudest. Eeldades, et meie juhuslikult valitud 3535 lauses on *da*-infinitiiviga konstruktsioonis esinenud *võtma*-verbi osakaal kõigist *võtma*-verbiga lausetest ligikaudu sama sagedusega nagu kogu korpuses, saame arvutada verbi eeldatava sageduse *da*-infinitiiviga konstruktsioonis kõigi 27 780 *võtma*-verbi sisaldanud lausete hulgas; samuti selle, kui suur peaks olema korpus, milles leidub 3535 *võtma*-verbi sisaldavat lauset. Arvutuste tulemusena saame *võtma*-verbi sageduseks *da*-infinitiiviga

konstruktsioonis kogu korpuses 236 ja 3535 *võtma*-verbiga lauset sisaldava korpuse eeldatavaks suuruseks 1 908 747 sõnet.

Tulemused näitavad, et kõige sagedamini esineb *võtma da*-infinitiiviga konstruktsioonis XIX sajandi tekstides, olles selleks ajaks kirjakeelde juurdunud. Pisut vähem leidub seda XVIII sajandil, mil seda kasutati teadlikult kirikukeeles. XVII sajandi saksamõjulises kirjakeeles ei olnud see rahvapärane konstruktsioon veel juurdunud ja XX sajandil on konstruktsioon muutunud ebaproduktiivseks ja harvaks, kuna normitud kirjakeeles on tulevikukonstruktsioone peetud ebasoovitavaks. Sellest hoolimata on konstruktsioon kasutusel ka tänapäeva kirjakeeles ennekõike subjekti tahte väljendamiseks (vt näide 34). Muutus konstruktsiooni kasutuses toimus siiski ilmselt enne XX sajandi algust. Juba XIX sajandi viimase kümnendi materjalis esineb kõigest *võtma*-verbi kasutusjuhtudest vaid 2% *da*-infinitiiviga konstruktsioonis.

Arvutatakse ka *log*-tõepära (ingl *log-likelihood*) funktsiooni väärtused, et teha kindlaks, kas sajandite andmete erinevused on statistiliselt olulised. Tulemused on esitatud tabelis 2. Väärtust, mis on 3,8 või kõrgem, peetakse statistiliselt oluliseks *p* väärtuse puhul $p < 0,05$, ja väärtust, mis on 6,6 või kõrgem, *p* väärtuse puhul $p < 0,01$ (Cantos Gómez 2013: 156).

Tabel 2. Üksteisele järgnevate sajandite sageduserinevuste *log*-tõepära väärtused

Sajand	<i>Võtma</i> -verbi sagedus korpuses	<i>Võtma</i> -verb <i>da</i> -infinitiiviga konstruktsioonis	<i>da</i> -infinitiiviga konstruktsioonis esineva <i>võtma</i> -verbi osakaal kõigi <i>võtma</i> -verbi esinemisjuhtude hulgas
XVII ja XVIII	1847,68	488,87	156,54
XVIII ja XIX	200,5	2,26	39,08
XIX ja XX	889,14	879,57	486,64

Ilmnes, et kõigi üksteisele järgnevate sajandite vahel on statistiliselt oluline erinevus nii *võtma*-verbi üldises sageduses kui ka *da*-infinitiiviga konstruktsioonis esinenud *võtma*-verbi osakaalus kõigi *võtma*-verbi esinemisjuhtude hulgas. Vaid *da*-infinitiiviga konstruktsioonis esinenud *võtma*-verbi sagedus XVIII ja XIX sajandi korpuses ei ole statistiliselt

oluliselt erinev, mis näitab, et konstruktsiooni kasutussagedus XVIII ja XIX sajandi tekstides oli ligikaudu võrdne.

Eraldi lugesime kokku *võtma*-verbi sisaldavad *da*-infinitiiviga konstruktsioonid, mida oli pisut rohkem kui sellistes konstruktsioonides esinenud *võtma*-verbi ennast. Selline erinevus on tingitud asjaolust, et mõnel juhul on lauses ühe finiiiverbiga seotud mitu *da*-infinitiivi vormis verbi, nagu näites 26, kus *võtma* väljendab tahtelise alguse aspekti.

(26) *Agga nemmad ei wotnud mind kuulda, egga omma kõrwa mo pole pöördä.*(VAKK, Piibel 1739)

6.2.2. *da*-infinitiivis verbi objekt

Märgendasime kõigi analüüsitud lausete puhul, kas *da*-infinitiivis verbil on objekt ning kas objekt on materiaalne või mittemateriaalne. Tabelis 3 on esitatud *võtma* + V_{DA} -konstruktsiooni sagedus eri sajanditel, objekti sisaldavate konstruktsioonide esinemisjuhtude arv ning materiaalse (nt inimesed, füüsilised objektid) ja mittemateriaalsete (nt tõde, manitus, hing) objektide hulk. Jagasime objektid materiaalseteks ja mittemateriaalseteks eesmärgiga hõlmata *võtma*-verbi tähendust lauses. Kuna mittemateriaalne objekt ei ole füüsiliselt (manuaalselt) manipuleeritav, siis välistab see verbi kasutamise selle esimeses füüsilises tähenduses ning näitab ilmselt, et verbi kasutatakse lauses abstraktses tähenduses või grammatilises funktsioonis.

Tabel 3. Objektide sagedus ja tüüp *võtma* + V_{DA} -konstruktsioonis XVII–XX sajandil⁸

Sajand	<i>Võtma</i> + V_{DA} -konstruktsiooni sagedus	Objektiga konstruktsiooni sagedus	Objekti tüüp	
			Materiaalne	Mittemateriaalne
XVII	6	3	1	2
XVIII	365	271	73	198
XIX	508	386	81	305
XX	31	29	1	28

⁸ Sisaldab ka juhtumeid, kus *võtma*-verbi juurde kuulub mitu *da*-infinitiivis verbi.

Nagu tabelist 3 näha, sisaldab konstruktsioon valdaval osal juhtudest objekti ning objekt on enamasti mittemateriaalne (27).

(27) *Kui sa minu palwet weel kuulda wõtad, siis heida armu minu mehe peale ja kutsu ta siit ilmast ära ..* (EKSK, AJA 1890)

XVII sajandi materjalis sisaldas konstruktsioon objekti 50% juhtudel, XVIII sajandi materjalis 74% juhtudel, XIX sajandi materjalis 76% juhtudel ja XX sajandi materjalis 94% juhtudel. See, et objektid olid valdavalt mittemateriaalsed, on ülekaalukalt religioossete tekstide puhul ootuspärane ning näitab, et verbi kasutatakse harva tema füüsilist tegevust väljendavas põhitähenduses⁹.

6.2.3. Subjekt

Võtma-konstruktsiooni subjektiks (vt tabel 4) olid kõigil vaadeldud sajan-ditel ülekaalukalt inimesed või muud tahtelised tegijad, nagu jumal, kurat või püha vaim. Teisi subjektitüüpe esines oluliselt vähem. Subjektina esines ka antropomorfiseeritud loomi, seda eriti XIX sajandi tekstides. Sageduselt järgnesid kehaosanimetused, valdavalt metonüümilises kasu-tuses (28), kus *võtma* väljendab ühteaegu tahtelist algust ja tulevikku.

(28) *Sinno Tahtmisse perrä kik kannatalikkult kannatame, mes sinno issalik Kässi Meije päle Wöttap panna.* (VAKK, Frölich 1787)

Pisut vähem sagedased olid subjektid, mille liigitasime abstraktseteks, nagu näiteks õelus, kättemaks, südametunnistus. Näites 29 väljendab *võtma*-konstruktsioon algusfaasi, mida võib, kuid ei pruugi tõlgendada tahtelisena.

(29) *Kui ma omma hinge senña mötlen, kus parrem ello wottab ärra pühkida keik weepissarad meie silmist ..* (VAKK, Holtz 1817)

---

⁹ Mittemateriaalsete objektide sagedust mõjutab püsiühendi *kuulda võtma* suur sagedus, sest *kuulda võtma* objekt on alati mittemateriaalne, nagu *sõna, palve* vmt. Liigitasime *kuulda võtma* -ühendi objektid mittemateriaalseteks ka juhul, kui objek-tiks oli inimene (nt *võta mind kuulda*), sest pidasime sellises kontekstis inimesele viitavat väljendit metonüümiliseks (kuulda võetakse inimese mõtteid, sõnu vm). Selle märgendamisotsuse tulemusena võivad objektide liigitamise tulemused olla mõnevõrra kallutatud mittemateriaalsete objektide poole.

Samuti leidus subjektide hulgas vähesel hulgal füüsilisi objekte või aineid, institutsioone, loodusnähtusi, nagu tuul või ilm, ning taimi (tabeli 4 veerudes esitatud sageduse kahanemise järjekorras).

Tabel 4. Subjektide semantilised rühmad *võtma* + V_{DA} -konstruktsioonis

Sajand	Inimene või inimeselaadne olend	Loom-lind	Kehaosa	Abstraktne subjekt	Füüsiline objekt või aine	Institutsioon	Loodusnähtus	Taim
XVII	6	0	0	0	0	0	0	0
XVIII	333	6	9	6	8	1	2	0
XIX	471	22	4	6	1	2	1	1
XX	28	0	1	0	0	2	0	0
Kokku	838	28	14	12	9	5	3	1

Et subjektiks on valdavalt inimesed, ei ole verbi *võtma* tugevat tahtelise tähendust arvesse võttes üllatav. Siiski on tabelist 4 näha, et grammatiseerumise käigus on verb hakanud esinema koos vähem tahteliste subjektidega, sealhulgas elutute entiteetide ja ainetega, nagu marjad või vesi. XX sajandil, mil loomulik grammatiseerumine oli peatunud ja verb esines peamiselt ahelverbis *kuulda võtma*, olid subjektiks taas inimesed, üksikutel juhtudel ka institutsioonid või kehaosad inimeste asemel (metonüümiline ülekanne).

6.2.4. Aeg ja isik

Verbi *võtma* abiverbilisuse üle otsustamiseks märgendasime ka verbi ajavormi ja grammatilise isiku. Eeldasime, et rikkalik vormistik viitab kõrgemale abiverbistumise astmele (vrd eesti keele n-ö pärisabiverbid *olema, saama, võima, pidama*). Grammatiseerumine algab tavaliselt kõige neutraalsematest vormidest, milleks praegusel juhul võiksid olla oleviku aeg ja kolmas isik. Nende vormide suur sagedus näitab, et abiverbistumine ei ole veel kaugele arenenud ja mõnes grammatilisemas kontekstis võime rääkida vaid poolabiverbi staadiumist.

Eri ajavormide sagedus on esitatud tabelis 5. Nagu tabelist näha, oli kõigil sajandeil sagedasimaks ajavormiks olevik, millele järgnesid sageduse vähenemise järjekorras lihtminevik, täisminevik ja enneminevik.

Tabel 5. *Võtma*-verbi ajavormide sagedus *da*-infinitiiviga konstruktsioonis

Sajand	Olevik	Lihtminevik	Täisminevik	Enneminevik
XVII	6	0	0	0
XVIII	280	70	14	1
XIX	376	116	13	3
XX	16	13	1	1
Kokku	678	199	28	5

Analüüsitud materjali hulgas leidus verbi *võtma* kõigis ajavormides. Olevik kui neutraalseim ajavorm oli teistest vormidest oluliselt sagedasem, seevastu täis- ja enneminevikku esines väga harva. See näitab *võtma*-verbi suhteliselt madalat grammatiseerumisastet.

Tabelis 6 on esitatud *võtma*-verbi grammatiliste isikute sagedus.

Tabel 6. *Võtma*-verbi grammatiliste isikute sagedus *da*-infinitiiviga konstruktsioonis

Sajand	sg1	sg2	sg3	pl1	pl2	pl3	Imper-sonaal	Üldisik
XVII	0	5	0	0	0	0	0	1
XVIII	3	42	174	10	28	102	0	6
XIX	29	64	224	36	51	97	0	5
XX	3	3	11	1	0	2	8	3
Kokku	35	114	409	47	79	201	8	15

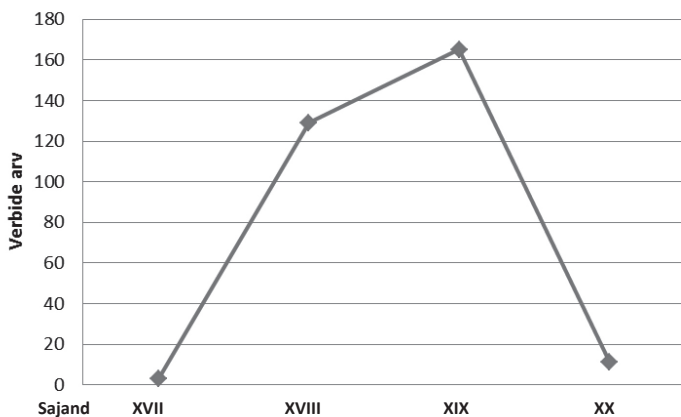
Isikutest oli materjalis ülekaalus neutraalne ainsuse kolmas isik, sageduselt järgmine oli mitmuse kolmas isik, mis osutavad grammatiseerumise algusele just sellises kõneleja ja kuulaja väljendamise seisukohalt neutraalses vormis. Erandiks on vaid XVII sajandi tekstid, mille kuuest lausest viies oli *võtma*-verb ainsuse teises isikus nagu näites 30, mis osutab direktiivse kasutuse domineerimisele varasemates tekstinäidetes. Selliselgi kasutusel

on võinud olla rahvakeelne taust. Näites 30 väljendab *võtma* tahtelist algusaasi, millele lisandub modaalne kavatsuse funktsioon.

(30) *O Jnnimenne wotta mottelda / münno kibbeda kañatusse pehl ..* (VAKK, Stahl 1637)

6.2.5. *da*-infinitiivi vormis verbid *võtma* + V_{DA} -konstruktsioonis

Verbi *võtma* abiverbistumise tõestamisel osutus kõigist märgendatud tunnustest olulisimaks konstruktsioonis sisalduv *da*-infinitiivi vormis verb. Joonisel 1 on näidatud, kui suur on sajandite materjalis verbide hulk, mis *võtma*-verbiga konstruktsiooni moodustasid.

Joonis 1. Verbide arv *võtma* + V_{DA} -konstruktsioonis

Verbide arv, millega *võtma*-konstruktsioone moodustati, oli suurim XIX sajandi materjalis, kus *da*-infinitiivis verbi positsioonis leidis kokku 165 verbi. See osutab konstruktsiooni juurdumisele ja pidevale grammatiseerumisele alates XVII sajandist. Kuna konstruktsiooni esinemissagedus sajanditi erineb, pidasime vajalikuks vaadata ka keskmist esinemissagedust. XIX sajandi materjalis oli see 3,08, XVIII sajandil 2,83, XX sajandil 2,82 ja XVII sajandil 2. Mainida tuleb siiski, et suur osa verbe esineb vaid üks kord, samas aga leidub väike hulk sageli esinevaid verbe, millest omakorda kõige sagedasem on *kuulma*. Ka mitu eespool esitatud näidet (26 ja 27) sisaldasid just verbi *kuulma*. Sageli on ühendi *kuulda võtma* kasutus

imperatiivne ja seotud modaalsusega, st vajalikkuse väljendamisega. Võib oletada, et ahelverbi *kuulda võtma* kasutus on mõjutanud konstruktsiooni *võtma* + V_{DA} modaalsel funktsiooni, sest see esineb tihti direktiivse, selle terviktähendus sisaldab osalejavälise vajalikkuse komponenti ning kontekste, milles see esineb, võib tõlgendada modaalsena.

XVII sajandi kuues lauses ei leidu *kuulma*-verbi veel ühelgi korral ja sagedasimaks on hoopis verb *mõtleva*. See on omane kiriklikele tekstidele ja seostub ilmselt rahvakeeleski levinud direktiivse kasutusega. Eespool esitatud näide 30 sisaldab verbi *mõtleva*. XVIII sajandi materjalis sisaldas *kuulma*-verbi juba 25,8% konstruktsiooni esinemisjuhtudest. XIX sajandil aga *kuulma*-verbi sagedus konstruktsioonis vähenes, moodustades nüüd vaid 13,4%. Juba alates XVIII sajandist lisandus konstruktsiooni teisi sagedasi verbe, nagu *tegema*, *olema* (näide 31), *armastama* (näide 32), *pidama*, mille kasutus konstruktsioonis sages XIX sajandil. Näites 31 väljendab *võtma* tahtelist algusfaasi, näites 32 on võimalik ka tulevikuaja tõlgendus.

(31) *Õäl mees võttab jultund olla, et silmist näikse; agga öiglane kinnitab omma teed.* (VAKK, Piibel 1739)

(32) *mis õnnis põlli neil jo siin on mitmesugguse risti ja kiusatusse al, kes Jummal sanna võtavad süddamest armastada ja kuulda ..* (VAKK, Jutud 1740)

XX sajandi materjalis on vähenenud konstruktsiooni üldine esinemissagedus eelmise sajandiga võrreldes ning kõigist esinemisjuhtudest üle poole (54,8%) sisaldavad *kuulma*-verbi. Ühend *kuulda võtma* on ka tänapäeva eesti keeles ahelverbina kasutusel. Ilmselt võib järeldada, et kui XIX sajandil oli *võtma*-konstruktsiooni kasutus sagenemas, siis XX sajandiks on osalt kirjakeele normimise tõttu selle produktiivsus oluliselt vähenenud ja konstruktsioon esineb peamiselt püsiühendina *kuulda võtma*. Siiski leidub ka tänapäeva kirjakeeles näiteid *võtma*-konstruktsiooni kasutamise kohta.

(33) *Ja väga kiiduväärt muidugi, et keegi on nüüd võtnud kogu seda poolhävunud ja paljuski unustatud varamut süstematiseerida, tutvustada.* (etTenTen, blog.varrak.ee)

(34) *Ja ühel hetkel ei ole kedagi, kes võtab kanda kindlustusriski, kuna määratus on kasvanud liiga suureks.* (etTenTen, arvamus.postimees.ee)

Tänapäevases keelekasutuses on *võtma*-konstruktsioonil säilinud ennekoike algne subjekti tahte väljendamise funktsioon, mida hõlmab tähendus

'suvatsema' ja mille puhul on lähedal ka algusfaasi tõlgendus (näide 34). Selle tähendusega kaasneb sageli ka kõneleja irooniline suhtumine (35). Tulevikutähendus kui selgelt eristuv grammatiline tähendus on aga taandunud (keelekorralduslikult taandatud).

(35) .. *siinkommijatest mitte keegi ei tea täpselt, kes kelle vastu ja mille pärast, mis eesmärkidel võitleb – ja keegi **võtab öelda**, et see peaks olema Eestile eeskujuks?* (etTenTen, www.delfi.ee)

6.3. Järeldusi

Võtma-konstruktsiooni kasutus on eesti kirjakeeles läbi teinud omapärase arengu, mis näitab selle sageduse suurenemist XVIII ja XIX sajandi tekstides ning vähenemist alates XX sajandist. Sellist kasutusmustrit võib pidada iseloomulikuks eesti keele kui suhteliselt noore ja algselt kirikukeele vajadustest lähtudes teadlikult normitud kirjakeele morfosüntaktilistele struktuuridele. Ootuspärane on seega nii konstruktsiooni kasutuseletuleku algus kirjakeeles kui ka selle produktiivsuse järkjärguline vähenemine XX sajandil, mil saksamõjulisi (sealhulgas ka mitte otse saksa keelest üle võetud, vaid saksa keele grammatilistest kategooriatest lähtunud) konstruktsioone hakati kirjakeeles teadlikult vältima.

Algselt XVII sajandi kiriklikes tekstides üksikute direktiivsete kasutusjuhtudega esindatud *võtma* + V_{DA} -konstruktsioon saab kirikukeele rahvapärasemaks kujundamise käigus kirjakeeles eluõiguse. Selle kasutus sageneb loomulikul teel, kuna tegemist on arvatavasti tegelikust suulisest traditsioonist üle võetud konstruktsiooniga. Teatud mõttes on *võtma*-konstruktsiooni kasutuses toimunu ka ootamatu, sest täispiibli tõlkimise ja redigeerimise käigus hõivab rahvapärane konstruktsioon uue, senisest veidi grammatilisema kasutusvaldkonna: seda hakatakse kirikukirjakeeles kasutama muu hulgas tulevikukonstruktsioonina seniste saksamõjuliste *saama*- ja *pidama*-konstruktsiooni asemel. Siiski on ka selline kasutus senise loomuliku grammatiseerumiskäiguga kooskõlas, sest algusfaasi tähistavad konstruktsioonid kalduvad edasi grammatiseeruma just tulevikukonstruktsioonideks. Kasutuse loomulikkus on arvatavasti olnud toeks ka piiblikeele teadlikule rahvapärastajale Anton Thor Hellele, kes selle tulevikukonstruktsiooni laiemasse käibesse tõi.

7. Kokkuvõte

Artiklis keskenduti regilauludes, murretes ja vanemas eesti kirjakeeles esinenud suhteliselt harva esinevale *võtma* + V_{DA} -konstruktsioonile ja selle kasutamise taustale. Jälgiti konstruktsiooni grammatiseerumist tahtelise füüsilise tegevuse valdkonnast abstraktsemasse grammatilisse kasutusse. Selle hulgas toodi välja aspektiline kasutus (tahteline algus ehk ingressiivne aspekt), osalejasisene vajalikkusmodaalne kasutus ja esinemine tulevikukonstruktsioonides. Aspektuaalse kasutuse korral oli XIX sajandi sõnaraamatumaterjalis näha loomulikke laiendusi ka iteratiivsesse ja habituaalsesse valdkonda. Kõiki konstruktsiooni grammatilisi funktsioone jälgiti kontinumina, kus piirid üksikute funktsioonide vahel on sujuvate üleminekutega. *Võtma*-konstruktsiooni grammatiseerumise käik järgib põhijoontes eri keelte tulevikukonstruktsioonide grammatiseerumise üldisi seaduspärasusi ning seda võib kujutada ahelas SIIRMINE > TAHE > ALGUSFAAS > OSALEJASISENE VAJALIKKUS > FUTUURUM. Grammatiseerumise esimest etappi siirmise valdkonnast tahtekonstruktsiooni koosseisu on säilinud kirjakeele materjali põhjal raske tuvastada. Ülejäänud etappide kohta leidub andmeid alates XVII sajandi esimese poole (Heinrich Stahli) tekstidest (vt ka 6.4).

Tänapäevased tekstikorpused võimaldavad diakrooniliselt uurida ka harvem esinevaid konstruktsioone ja nende arengu dünaamikat, mis varasemates nähtusepõhistes käsitlustes pole nii selgelt esile tulnud. *Võtma*-konstruktsioon on XVIII ja XIX sajandi kirjakeeles olnud tänapäevase kasutusega võrreldes tunduvalt sagedasem. Konstruktsiooni esinemine lähedastes sugulaskeeltes ja arhailises regilaulukeeles, samuti murdekeeles võimaldab oletada selle loomulikku rahvapärast tausta. Just tänu sellele võis konstruktsioon ka kirjakeeles juurduda. Liati oli vanemas tõlkelises kirjakeeles, ennekõike piiblikeeles, saksa keele tulevikuvormide vasteid mugav kasutada.

Kirikliku kirjakeele vajaduste tõttu on mitut tüüpi tulevikukonstruktsioonid eesti kirjakeeles selle algusaegadest peale olemas olnud. *Võtma*-tuleviku võtsid rahvakeelelähedust taotlevad piiblitõlkijad Anton Thor Helle eestvõttel teadlikult kasutusele, et vähendada saksaeeskujuliste tulevikukonstruktsioonide olulisust ning toetada rahvakeeles kujunenud malli. Niisiis võib öelda, et *võtma*-konstruktsioonil olid rahvakeeles grammatiseerudes olemas loomulikud eeldused tuleviku väljendamiseks. XIX sajandi keskpaigas alates Eduard Ahrensi grammatikast mõjule pääsenud

preskriptivistlik lähenemine aga pidas tulevikku läbinisti võõrapäraseks kategooriaks. XX sajandi alguskümnenditest alates on keeleteoimetajad tulevikukonstruksioone kirjakeelest teadlikult tõrjunud. Seega olid paradoksaalsel kombel nii *võtma*-tuleviku laialdasem kasutuselevõtt kui ka sellest loobumine tihedas seoses kirjakeele teadliku arendamisega.

Konstruksioon *võtma* + V_{DA} ei ole tänapäeva eesti keeles kasutusel enam tuleviku väljendamiseks, kuid on siiski säilitanud oma algupärase tahtelise alustamise ja sellega seotud vajalikkusmodaalsusega seonduva 'suvatsemise' tähenduse. Konstruksiooni kasutussagedus on tänapäeva keeles aga võrreldes XVIII ja XIX sajandiga märgatavalt vähenenud.

Võtma-tulevikukonstruksiooni kõrvalejäämist võib tüpoloogiliselt põhjendada ka sellega, et tuleviku abiverbina ei ole *võtma* maailma keeltes kuigi tavaline. Selle üks põhjusi võib olla *võtma*-verbi leksikaalses põhitähenduses, täpsemalt sellega väljendatud füüsilise tegevuse piiratud ruumilises ulatuses. Nagu eespool märgitud, kasutatakse *võtma*-siirmisverbi tavaliselt agendi käeulatusse jäävas peripersonaalses ruumis toimuva tegevuse korral.

Maailma keeltes suhteliselt haruldase *võtma*-tuleviku esilekerkimine ja taandumine eesti kirjakeeles võimaldab jälgida nähtust, kus loomulik grammatiseerumine kulgeb koos kirjakeele teadliku suunamisega ning kus preskriptivistlik-puristliku lähenemise võidukäik koos võõrapärase konstruksioonide tõrjumisega lõpetab *võtma*-konstruksiooni grammatilise kasutuse tulevikutarindites, st suleb ühe grammatiseerumistee. Samal ajal jääb *võtma*-konstruksioon kasutusele oma muudes grammatiseerunud funktsioonides, mida teadlikult ei tõrjuta.

Lühendid

ADV – adverb; O – objekt; PL1 – pluurali I pööre; POS.SUF – possessiivsufiks; S – subjekt; SG1 – singulari I pööre; TRAN – translatiiv; V – verb; V_{DA} – *da*-infinitiiiv; V_{INF1} – 1. infinitiiv, *da*-infinitiiivi vaste; V_{MA} – *ma*-infinitiiiv; V_{NUD} – *nud*-partitsiip

Kirjandus

- Ahrens, Eduard 1853.** Grammatik der Ehstnischen Sprache Revalschen Dialektes. 2, Satzlehre. Reval: In Commission bei Kluge und Ströhm (Lindfors Erben).
- Bybee, Joan 2010.** Language, Usage and Cognition. Cambridge: Cambridge University Press. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511750526>.
- Cantos Gómez, Pascual 2013.** Statistical Methods in Language and Linguistic Research. Sheffield: Equinox.
- Dahl, Östen 2000.** The grammar of future time reference in European languages. – Tense and Aspect in the Languages of Europe. Berlin & New York: Mouton de Gruyter, 309–328.
- EKSS 2009** = Eesti keele seletav sõnaraamat. „Eesti kirjakeele seletussõnaraamatu“ 2., täiendatud ja parandatud trükk. Toim. Margit Langemets, Mai Tiits, Tiia Valdre, Leidi Veskis, Ülle Viks, Piret Voll. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. <http://www.eki.ee/dict/ekss> (25.03.2014).
- Erelt, Mati (ed.) 2003.** Estonian Language (= Linguistica Uralica. Supplementary Series 1.) Tallinn: Estonian Academy Publishers.
- Erelt, Mati 2013.** Eesti keele lauseõpetus. Sissejuhatus. Õeldis. (= Tartu Ülikooli eesti keele osakonna preprintid 4.) Tartu.
- Gallese, Vittorio, George Lakoff 2005.** The brain's concepts: the role of the sensory-motor system in conceptual knowledge. – Cognitive Neuropsychology 22 (3–4), 455–479.
- Goldberg, Adele 1995.** Constructions. A Construction Grammar Approach to Argument Structure. (Cognitive Theory Language and Culture Series.) Chicago: University of Chicago Press.
- Goldberg, Adele 2006.** Constructions at Work. The Nature of Generalization in Language. Oxford: Oxford University Press. <http://dx.doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199268511.001.0001>.
- Habicht, Külli 2001a.** Eesti vanema kirjakeele leksikaalsest ja morfosüntaktilisest arengust ning Heinrich Stahli keele eripärast selle taustal. (= Dissertationes philologiae Estonicae Universitatis Tartuensis 10.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Habicht, Külli 2001b.** Infinitive Konstruktionen in der estnischen Schriftsprache der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts. – Linguistica Uralica 4, 245–269.
- Heine, Bernd 1993.** Auxiliaries. Cognitive Forces and Grammaticalization. New York: Oxford University Press.
- Heine, Bernd, Tania Kuteva 2002.** World Lexicon of Grammaticalization. Cambridge: Cambridge University Press. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511613463>.
- Heine, Bernd, Tania Kuteva 2003.** On contact-induced grammaticalization. – Studies in Language 27 (3), 529–572.

- Heine, Bernd, Tania Kuteva 2005.** Language Contact and Grammatical Change. Cambridge: Cambridge University Press. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511614132>.
- Heine, Bernd, Tania Kuteva 2006.** The Changing Languages of Europe. Oxford: Oxford University Press. <http://dx.doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199297337.001.0001>.
- Heine, Bernd, Motoki Nomachi 2013.** Contact-induced replication. Some diagnostics. – Shared Grammaticalization. With Special Focus on the Transeurasian Languages. Eds. Martine Robbeets, Hubert Cuyckens. (= Studies in Language Companion Series 32.) Amsterdam: John Benjamins, 67–100.
- Heinsoo, Heinike 2010.** Mā ja pūd lēvād, meid eb lē. The Subject and the Predicate in Votic. Eds. Tiit-Rein Viitso, Väino Klaus. (= Linguistica Uralica. Supplementary Series 4.) Tallinn: Estonian Academy Publishers.
- Helle, Anton Thor 1732.** Kurtzgefaßte Anweisung Zur Ehstnischen Sprache. Hrsg. Eberhard Gutsleff. Halle: Stephan Orban.
- Hilpert, Martin 2008.** Where did this future come from? A case study of Swedish *komma att* V. – Constructions and Language Change. Eds. Alexander Bergs, Gabriele Diewald. (= Trends in Linguistics. Studies and Monographs 194.) Berlin: Mouton de Gruyter, 105–129.
- Hundt, Marianne 2001.** What corpora tell us about the grammaticalisation of voice in *get*-constructions. – Studies in Language 25 (1). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 49–87.
- Hupel, August Wilhelm 1780.** Ehstnische Sprachlehre für beide Hauptdialekte den revalschen und den dörptschen. Riga, Leipzig: Johann Friedrich Hartknoch.
- Häkkinen, Kaisa 2011.** Nykysuomen etymologinen sanakirja. 5. painos. Helsinki: WSOYpro.
- ISK 2004 = Iso suomen kielioppi.** 2. painos. Toim. Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen, Irja Alho. (= Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 950.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kaalep, Heiki-Jaan, Kadri Muischnek 2002.** Eesti kirjakeele sagedussõnastik. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kilgi, Annika 2012.** Tõlkekeele dünaamika piibli esmaeestinduse käigus: verbi morfosüntaksi areng ja lõplik toimetamisfaas. (= Humanitaarteaduste dissertatsioonid 27.) Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Kopecka, Anetta, Bhuvana Narasimhan (eds.) 2012.** Events of Putting and Taking. A Crosslinguistic Perspective. (= Typological Studies in Language 100.) Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. <http://dx.doi.org/10.1075/tsl.100>.

- Laanekask, Heli, Tiit Ereht 2003.** Written Estonian. – Estonian Language. Ed. Mati Ereht. (= Linguistica Uralica. Supplementary Series 1.) Tallinn: Estonian Academy Publishers, 273–342.
- Lindquist, Hans, Christian Mair (eds.) 2004.** Corpus Approaches to Grammaticalization in English. (= Studies in Corpus Linguistics 13.) Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Lyons, John 1977.** Semantics. 2. Cambridge: Cambridge University Press. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511620614>.
- Metslang, Helle 1994.** Temporal Relations in the Predicate and the Grammatical System of Estonian and Finnish. (= Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitoksen tutkimusraportteja 39.) Oulu: University of Oulu.
- Metslang, Helle 1997.** Eesti keele ja teiste soome-ugri keelte futuurumi arenguid. – Keel ja Kirjandus 4, 226–231.
- Metslang, Helle 2009.** Estonian grammar between Finnic and SAE: some comparisons. – Language Typology and Universals. Sprachtypologie und Universalienforschung 62 (1-2). 49–71. <http://dx.doi.org/10.1524/stuf.2009.0004>.
- Metslang, Helle 2011.** Some grammatical innovations in the development of Estonian and Finnish: forced grammaticalization. – Linguistica Uralica 4, 241–256.
- Metsmägi jt 2012** = Iris Metsmägi, Meeli Sedrik, Sven-Erik Soosaar. Eesti etümoloogiasõnaraamat. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Mägiste, Julius 1936.** Eesti *saama*-futuurumi algupärasest ja tarvitamiskõlblikkusest. – Eesti Keel 3, 65–92.
- Penjam, Pille 2008.** Eesti kirjakeele *da-* ja *ma-*infinitiiviga konstruktsioonid. (= Dissertationes philologiae Estonicae Universitatis Tartuensis 23.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Ross, Kristiina 2006.** „Lühike sissejuhatus“ ja eesti piiblitõlge. – Lühike sissejuhatus eesti keelde 1732. Saksa keelest tõlkinud ja järelsõnad kirjutanud Annika Kilgi ja Kristiina Ross. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, C26–C53.
- Sildvee, Kadri 2000.** Täendusmuutused grammatikaliseerumisprotsessis. – Keel ja Kirjandus 12, 841–853.
- SKP 1996** = Suomen kielen perussanakirja. 2, (L–R). 4. painos. Päätoim. Risto Haarala. (= Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 55.) Helsinki: OY Edita AB, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Tauli, Valter 1966.** Structural Tendencies in Uralic Languages. (= Indiana University Publications. Uralic and Altaic Series 17.) London, The Hague, Paris: Mouton.
- Tragel, Ilona 2003.** Seriaalkonstruktsioonist eesti keeles. – Keel ja Kirjandus 12, 919–934.

- Tragel, Ilona, Külli Habicht 2012.** Grammaticalization of the Estonian *saama* 'get'. – The Art of Getting: GET Verbs in European Languages from a Synchronic and Diachronic Point of View. Eds. Alexandra N. Lenz, Gudrun Rawoens. (= Special Issue of Linguistics 50-6.) 1371–1412.
- Tragel jt 2015** = Ilona Tragel, Külli Habicht, Piret Piiraja. Rise and fall of the TAKE-future in written Estonian. – Causation, Permission, and Transfer. Argument Realization in GET, TAKE, PUT, GIVE and LET Verbs. Eds. Brian Nolan, Gudrun Rawoens, Elke Diedrichsen. (= Studies in Language Companion Series 167.) Amsterdam: John Benjamins, 353–383. <http://dx.doi.org/10.1075/slcs.167.13tra>.
- Traugott, Elizabeth Closs, Graeme Trousdale 2013.** Constructionalization and Constructional Changes. Oxford: Oxford University Press. <http://dx.doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199679898.001.0001>.
- Üž testament** = Üž testament. 1942. Helsinki.
- Vestring, Salomo Heinrich 1998 (?1720–1730).** Lexicon Esthonicum Germanicum. Eesti-saksa sõnaraamat. Toim. Ellen Kaldjärv. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.
- Vitso, Tiit-Rein, Valts Ernštreits 2012.** Līvōkīel-ēstikīel-leṭkīel sōnārōntōz. Liivi-eesti-läti sõnaraamat. Lībiešu-igauņu-latviešu vārdnīca. Tartu, Rīga: Tartu Ülikool, Latviešu valodas aģentūra.
- Wiedemann, Ferdinand Johann 1973 (1893).** Estnisch-deutsches Wörterbuch. Vierter unveränderter Druck nach der von Jakob Hurt redigierten Auflage. Eesti-saksa sõnaraamat. Neljas, muutmata trükk teisest, Jakob Hurda redigeeritud väljaandest. Tallinn: Valgus.

Andmekogud

EKI MK = Eesti Keele Instituudi käsikirjaline murdekogu.

EKSK = eesti keele koondkorpus. <http://www.cl.ut.ee/korpused/segakorpus>.

ERLK = eesti regilaulude andmebaas. <http://www.folklore.ee/regilaul/andmebaas/>.

etTenTen = eestikeelsete veebilehtede korpus. www2.keelev.ee/dict/corpus/ettenten/.

VAKK = vana kirjakeele korpus. <http://www.murre.ut.ee/vakkur/Korpused/korpused.htm>.

The story of the Estonian *võtma* ‘get’ future

KÜLLI HABICHT, PIRET PIROJA,
ILONA TRAGEL

In this paper we use corpus data and a constructional approach to describe the grammaticalization of a hitherto little studied *võtma* ‘get’ + V_{INF} construction in Estonian. The availability of Estonian language corpora has made it possible to follow the changes in the use of the construction over time. The development and use of the construction has been influenced by natural grammaticalization on the one hand and a prescriptive approach to the literary language on the other. In the paper we describe how the construction consisting of the verb *võtma* ‘get’ and the first infinitive (*da*-infinitive), which was mainly used to express the beginning of a volitional activity in older vernacular, acquired a new grammatical function as a translation of the German future constructions. We describe the grammaticalization path of the construction, outline its main grammatical functions and analyze the origin of the construction (native or borrowed; natural or contact-induced grammaticalization) based on corpus data. Our data shows that in addition to its original use to express volitional physical activity, the construction developed grammatical functions of volitional ingressive aspect, agent-oriented modality and future. All grammatical functions of the construction were viewed as a continuum with the boundaries between the functions being indistinct. The presence of the construction in closely related languages, in the archaic language of runic songs and in dialects indicates its vernacular origin which may have facilitated its establishment in the written language. However, the prescriptive approach dominant since the mid-19th century considered all future constructions completely foreign to Estonian, which resulted in deliberate efforts to prevent the use of such constructions in the written language. Accordingly, the construction is no longer used to express future in modern Estonian, although it has retained its volitional ingressive meaning as well as the related meaning of ‘deigning’, which is associated with agent-oriented modality. The emergence and decline of the cross-linguistically rare *get* future in written Estonian enables us to observe how natural grammaticalization can progress in parallel with deliberate development of the written language and how the triumph of a prescriptive-purist approach along with avoidance of foreign constructions puts an end to the grammatical use of *võtma* ‘get’ in future constructions.

Keywords: morphosyntax, diachronic approach, future, verb *get*, written Estonian

Küllli Habicht
eesti ja üldkeeleteaduse instituut
Tartu Ülikool
Jakobi 2
51014 Tartu
kulli.habicht@ut.ee

Piret Piiraja
eesti ja üldkeeleteaduse instituut
Tartu Ülikool
Jakobi 2
51014 Tartu
piret.piiraja@ut.ee

Ilona Tragel
eesti ja üldkeeleteaduse instituut
Tartu Ülikool
Jakobi 2
51014 Tartu
ilona.tragel@ut.ee